

L'ISTRUZIONE ELEMENTARE IN GENOVA E LIGURIA DURANTE IL MEDIO EVO

(Contributo alla storia della cultura in Italia)

(continuazione e fine)

PARTE SECONDA

DOCUMENTI

I.

18 Maggio 1396

In Genova, nel palazzo del Comune

Convenzione fra il maestro Lodovico Calvo di Voghera e il maestro Verono di Casale.

In nomine domini Amen. Dominus Magister Veronus ex una parte et magister Lodisius Calvus de Vicheria ex altera sponte et ex certa scientia et non per errorem juris vel facti confessi fuerunt et in veritate publice recognoverunt unus alteri et alter alteri se se pervenisse ad infrascriptam compositionem et pactum ac societatem infrascriptam duraturam usque ad annos tres proxime venturos de MCCCLXXXVII.

Renunciantes etc.

Videlicet quia dicti contrahentes simul et semel se se convenerunt quod debent ponere et concordare unum magistrum ad regendum schollas in villa Cornilliani cui magistro debent facere expensas necessarias pro rata ad illud beneficium salarium utile et emolumentum quod recipitur a scholaribus euntibus seu qui ibunt ad schollam in dicta villa Cornilliani debent comuniter inter se se ipsos magistrum Veronum et magistrum Lodisium dividere.

Item quia dictus magister Veronus et dictus magister Lodisius habent aliquos scholares vilantes in dicta villa et qui tempore yemali tendunt aliqui ad schollas magistri Veroni predicti et aliqui ad schollas dicti magistris Lodisii volentes declarare intencionem ipsorum et cuiuslibet eorum pervenerunt ad compositionem quod utile et beneficium quod procedet ex infrascriptis scholaribus tempore yemali spectet et pertineat in solidum dictis magistris videlicet quod dictus magister Veronus habeat in solidum beneficium dictorum scholarium de dicta villa qui tempore yemali videlicet a die prima aprilis usque ad kalendas novembris qui tendunt et tendent ad schollas dicti magistris Veroni et e contra dictus magister Lodisius habeat in solidum beneficium dictorum suorum scholarium de dicta villa pro tempore yemali quo tendunt et ibunt ad schollas dicti magistris Lodisii.

De supervenientibus scholaribus de dicta villa ire volentibus ad scholias dictorum magistrorum Veroni et Lodisii tam tempore extivo quam yemali lucrum utile et beneficium dividatur communiter inter eos et sic dicti contrahentes sibi invicem et vicisim facere promiserunt.

Quorum quidem scholarium etc.

Que omnia etc.

Item promisserunt dare unus alteri et dicto suo magistro auxilium consilium et favorem circa utile et comodum dicte societatis.

Sub pena librarum quinquaginta.

Actum Janue in palacio Communis penes stanciam potestacie Vulturis anno dominice nativitatis MCCCXXXVI indictione III secundum cursum Janue die XVIII Maij hora circa vespas presentibus testibus Francisco Magnano de Papia pectenario, Ambrosino de Abiata, filio Acini, Nicolao Macia filio Johannis Molinari vocatis et rogatis.

Archivio di Stato in Genova — Atti notarili — Notaio Cristoforo Revellino, filza IX, documento 84.

II.

24 maggio 1396

in Genova, nel palazzo del Comune

Convenzione tra i maestri Lodisio Calvo di Voghera, Giacomo di San Salvatore e Verono di Casale per esercitare le scuole che hanno in Cornigliano, ponendosi a reggerle il maestro Antonio de' Guasti da Pontecurone, dal detto 24 maggio all'11 novembre prossimo; e promessa di non farsi concorrenza nella iscrizione degli scolari (1).

In nomine domini Amen. Dominus Magister Veronus de Casali Magister scholarum grammatice ex una parte dominus magister Lodisius Calvus de Vicheria magister scholarum grammatice ex una alia parte et dominus magister Jacobus de Sancto Salvatore magister scholarum ex una alia parte simul invicem et vicisim pro bono utilitatis et ipsorum et cuiuslibet eorum et scholariorum ipsorum et cuiuslibet eorum pervenerunt et pervenisse confessi fuerunt ad infrascripta pacta transactionem et compositionem etc.

Renunciantes etc.

Videlicet quia dicti domini magister Veronus Magister Lodisius et magister Jacobus sibi invicem et vicisim promiserunt et convenerunt unus alii et alii uni communiter et vicisim ponere et tenere in villa Cornilliani magistrum Antonium de Guaytis de Pontecurono magistrum scholarum de villa Cornilliani ab odierna die in antea usque ad festum Sancti Martini. Cui Magistro dicte partesolvere debent tenentur et sic sibi invicem et vicisim promiserunt salarium et expensas communiter pro rata scholariorum quos unusquisque dictorum magistrorum habent in dicta villa Cornilliani modo infrascripto videlicet quia dictus magister quem in dicta villa tenere debent est obligatus ipsi domino magistro Verono Ipsi magister Lodisius et magister Jacobus promiserunt eidem domino magistro Verono presenti et recipienti eidem dare etolvere illam partem salarii et expensarum quam eidem spectat ad solvendum pro rata quantitatis scholariorum quos unusquisque dictorum dominorum magistrorum Lodisii et Jacobi habent in dicta villa Cornilliani ita tamen quod salarium et expense fiende pro dicto magistro Antonio non ascendant summam florenorum trium cum dimidio in mense. Et e converso dictus dominus magister Veronus acceptans omnia et singula supradicta tenetur et obligatus est sic promisit facere et curare ita et taliter quod dictus magister Antonius rogatus in dicta villa schollas usque ad dictum festum Sancti Martini

(1) Il presente documento fu pubblicato da *Angelo Massa*, op. cit., pag. 311 e 312, ma con lacune e trascrizioni inesatte, e mancante di tutta l'ultima parte. Lo ripubblico qui in testo completo e più corretto.

proxime venturum justo Dei et gentium impedimento cessante quorum quidem scholarium utile unusquisque dictorum magistrorum contrahentium ut supra percipere debet pro suis scholaribus tantum promittentes sibi invicem et vicisim non impedire unum alios nec alios alium in receptione dicte eorum pensionis.

Item promiserunt ex pacto expresse convento et inito inter predictas partes etc.

Quod tempore yemali proxime venturo aliquis ipsorum dominorum magistri Veroni magistri Lodisi et magistri Jacobi non receptabit nec aliquomodo vel aliquoquavis colore quesito retinebit in schollis ipsius aliquos ex schollaribus aliorum ex ipsis magistris contrahentibus ut supra videlicet de dicta villa Cornilliani seu in dicta villa villantibus usque ad kalendas Aprilis proxime venturi de MCCCLXXXVII.

Quam quidem compositionem transactionem et omnia et singula supra-scripta dicte partes et quelibet earum promiserunt sibi invicem et vicisim attendere complere et observare et in aliquo non contrafacere opponere vel venire aliqua ratione vel causa etc.

Sub pena librarum quinquaginta Januinorum in quam penam incidat pars non observans parti seu partibus observantibus tocuis quociens fuerit contrafactum vel ut supra non observatum et que pena taxata fuit et est inter dictas partes et de voluntate dictarum partium pro justo dampno et interesse partis observantis seu partium observantium qua pena incursa vel non incursa soluta vel non soluta semel et pluries rata et firma maneat contenta in presenti instrumento pactorum.

Et perinde etc.

Actum Janue in Palacio Communis vedelicet ad hancum curie domini Judicis et Assessoris domini Potestatis Janue. Anno dominice nativitatis MCCCLXXXVI indictione tertia secundum cursum Janue die XXIV majj hora circa tercias presentibus testibus Bartholameo Carbono fabro et Raffaele de Anchona filio Pauli civibus Janue vocatis et rogatis.

Ibidem — Notaio Cristoforo Revellino, Reg. X. fol. 192v.

III.

1397, 4 e 14 Luglio

in Genova, in presenza dell'Inquisitore dell'eretica pravità.

Atti e sentenza del processo per sortilegio contro il maestro Giovanni de Palma.

Ihesus esto mihi Ihesus Amen.

Anno domini MCCCLXXXVII die IV mensis Iulii in presenza mei Inquisitoris et testium infrascriptorum Nicolaus de Sabaudia confessus est omnia infrascripta Prius dixit quod sunt anni... quod usus est quodam libro ubi continentur multe invocationes demonum et incantaciones cum certis characteribus ubi et per librum fecit quod habuit multas mulieres in diversis civitatibus et locis et partibus.

Iohannes de bardonesia precepit Magistro Marco de Besutio Magistro scollarum quod hodie videlicet die VII Iulii MCCCLXXXVII se debeat coram nobis presentare ante horam vesperorum sub pena librarum X Januinorum vel quod faciat finem in omnibus de quibus dicit et alias eidem precepit etc.

Dictum Magistrum Iohannem de Palma reputamus frivolum et inane et nullius fore roboris vel momenti et sicut frivolum et ex manifesto odio compositam ut comuniter ab omnibus tuis consociis et magistris scolarum superius nominatis clare et manifesto ab omnibus asseritur nemine discrepante ipsas tuas deposiciones et accusationes destituimus, annullamus et annihilamus ipsas iudicialiter et sentencialiter dicimus esse nullas esse haberi pro nullis nisi quod absit antedictus magister Iohannes de Palma diceret illa de novo vel convinceretur dixisse per personas fide dignas.

Et quia tu magister Marche convinceris falsum dixisse testimonium adversus fratrem tuum et fuisti contumax et rebellis nostris immo verius apostolicis mandatis ne tale delictum omnino remaneat impunitum ut facilitas venie tibi et aliis non prebeat incentivum delinquendi tecum misericorditer nos habentes de supradicto consilio magistrorum in theologia inquisitoris predicti sententialiter condemnamus in libris XV vel florenis XII boni auri et iusti ponderis nostre Camere et Officio inquisitionis assignandis infra dies XV a publicatione presencium quod si hoc facere contempseris vel te assentaveris predictam pecuniam non solvendo te volumus obligari ad penam dupli quam penam solvere tenearis infra octo dies immediate sequentes quam solutionem nisi plenarie adimpleveris presenti statuto te denunciamus incidisse in sententiam et penam excommunicationis. Actum ut supra.

In nomine domini Amen. Anno domini MCCCLXXXVII die mensis XIII Iulii. Nos frater Benedictus Scaffacia Sacre Theologie professor ordinis predicatorum inquisitor heretice pravitatis in provincia Lombardie superioris et marchie Ianue a Sede Apostolica deputati diligenti habito consilio et deliberatione super quadam depositione et accusatione facta per Magistrum Marcum de Besucio magistrum contra et adversus venerabilem Magistrum Iohannem de Palma consimiliter magistrum grammaticae quam depositionem et accusationem supradictam Reverendus dominus inquisitor per omnem modum et formam quibus melius fieri potuit inquisivit sollicite et diligenter et per larga spacia temporis volendo esse ab omnibus cum quibus conversatur et conversatus est idem magister Iohannes de Palma et convocando tam secreta quam publice omnes et singulos magistros scholarum in Ianua commorantium quorum nomina sunt hec Magister Georginus de Portu, rector magister Antonius de Ceva, Magister Guillelmus de Alexandria, Magister Odo de Malonis, magister Franciscus de Tervisio, magister Veronus de Casali, Jacobus de Palma, Antonius de Valentia, Lodisius de Guastis de Alexandria et Lodisius de Calvis de Vigeria.

Qui omnibus dedit iuramentum de veritate dicenda super dictis declaratione et accusatione ac super quibuscumque aliis qualibuscumque contrariis Sacrosancte Fidei Catholice ipsos astringentes sub certis penis pecuniariis et sententia excommunicationis. Quod si ipsi omnes vel aliqui seu aliquis eorum novit, scivit, audivit vel vehementer suspitantur vel suspitatur quod supradictus magister Iohannes de Palma dixit vel dixerit eis vel alicui seu aliquibus aliis teneatur nobis dicere et revelare. Qui omnes uniformiter uniformiter dixerunt et retulerunt dictum venerandum magistrum Iohannem de Palma fuisse et esse fidelem Christianum nec in aliquo suspectum de fide catholica et minus obedientem. Nec fidentes de hiis contenti recepimus aliunde et a quampluribus de antedicto magistro Iohanne de Palma informationem et informationes quas recipere comode potuimus de vita ed modo suo vivendi qui in omnibus monstratur etiam ex fama publica quam comuniter famant coniunctim bonus homo laudabilis vite et bone fame specialiter quoad articulos fidei sacramenta ecclesiastica et alia instituta sancte matris ecclesie. Quare cum iuris raelo exposcat et requirat quot innocentes ubique debeant protegi et defensari de consilio et assensu discretorum et reverendorum in Theologia magistrorum Leonardi de Felissano, Thome de Bozolasco, Iacobi de Uvade et fratris Augustini de Sancto Iacobo qui sunt inquisitores heretice pravitatis a Sede Apostolica deputati presenti statuto definimus, decretamus et sententiamus quod tu magister Marche super predicta declaratione et accusatione non debeas audiri nec de presenti, nec de futuro nisi alias sciat fideliter et absque dolo et fraude super predictis alios testes fide dignos et non in aliquo suspectos adducere.

Ibidem — Notaio Cristoforo Revellino, Reg. II, fol. 251, foglio volante e monco.

IV.

1397 — 9 Ottobre

*in Genova, nel palazzo del Comune**Testamento del maestro Lodisio Calvo di Voghera.*

In nomine domini nostri Ihesu Christi. Amen.

Magister Lodisius Calvus de Vicheria regens scholas grammaticales in hac civitate Ianuensi per gratiam domini nostri Ihesu Christi sanus mente intellectu et bene compos sui et in sua bona memoria existens licet aliquantulum corpore gravetur divinum timens iudicium cuius hora nescitur considerans quod nil certius est morte nil vero incertius hora mortis nolens intestatus decedere sed potius cum testamento de se bonisque suis per presens nuncupativum testamentum seu sine scriptis de se disposuit et ordinavit ac fieri voluit ut infra.

In primis namque cum eum mori contigerit animam suam altissimo Creatori Patri et Filio et Spiritui Sancto et Beate Marie semper Virgini totique Curie celesti commendans, corpus suum sepeliri elegit et legavit apud ecclesiam Beati Laurentii de Ianua volens expendi debere circa exequias funeris sui libras decem Ianuinorum quas in octo florenis tradidit in presens testamentum infrascriptum mihi notario infrascripto ut illas expendam circa exequias funeris sui.

Item dixit in condendo presens testamentum velle servare modum infrascriptum videlicet quia primo vult denotare illos quibus debet, secundo illos a quibus recipere debet et tertio quid vult fieri de bonis suis et qualiter vult ea disponere.

Et primo et dicit et protestatur se dare debere Magistro Petro de Levanto olim Magistro scholarum et modo studenti in iure civili togam unam nigram panni Florentie et quasi novam, Georgicam et Bucolicam Virgillii in carta in uno volumine, Petriani poetriam Gualfredi et Bonomenati in carta in uno volumine et quemdam Boetium veterem, quinque libros Lucani in papirru in uno volumine, aliquas etiam questiones asininas (1) in papirru, omnia predicta dicit penes se habere, sed dicit quod dictus Magister Petrus debet et tenetur eidem testatori in florenis quatuordecim vel saltem duodecim sine dubio.

Item Andree de Grimaldis pro pensione mediani in quo stat et infra quod stat quedam Elena ad kalendas novembris proxime venturas pro uno solo anno libras quatuordecim Ianuinorum.

Item Opicino de Spinolis filio domini Oberti occasione cartarum libras tres Ianuinorum.

Item Iohannino rivenditori commoranti modo sub domo Blanchaleonis de Grimaldis jarram unam bonam pro vino.

Item domine Caterine de Spinolis uxori quondam domini Anfreoni unam strapuntam veterem valde, unum ramairolium pro scaldando aquam quod habet dominus presbiter Iohannes de Quarto modo, unam concham rami in domo Elene, unum coopertorium antiquum valde.

Item Margarite olim slave dicti domini Blanchaleonis banchale de quatuor pedibus et ipsa tenetur eidem testatori in uno floreno sicut dicit quod seit Christina olim sclava dicte domine Catarine.

Item Caterine filie Guilliermi Barberi de Spigno qui solebat stare ad portam Sancti Andree unam restam corallorum rubeorum et unam corrigiam

(1) *questiones asinine* sono da intendersi «questioni futilissime». In questo senso con quel nome di *asinæ* le chiama Odofredo. E Cino da Pistoia ha un termine equivalente: «*questiones de lana caprina*».

habentem textum de seta et splangas circha XVII et florenos duodecim in uno borseto quas res dicit se invenisse et scivisse postea quod erant sue.

Item Franciscus Campanario tres anulos onichis et ipse tenetur eidem testatori in florenis duobus quia dicit quod habebat dictos anulos pro pignore dictorum florenorum duorum.

Item Simonino Iardo fratri suo de Vicheria pro redditibus habitis sive exactis de terris Piovere comunibus inter ipsum testatorem et dictum Symoninum sicut dicit apparere per testamentum quondam matris sue scriptum manu Antonini Gebi de Vicheria in quo testamento dicit quod continetur qualiter de dictis possessionibus Piovere ipse testator primo habere debet de nitido libras centum terciolorum que essent aliquantulum plures quam floreni triginta, aliaque vero pars dictarum possessionum restatium dividatur pro medietate ita quod equaliter media pars sit dicti Symonini alia vero media pars sit ipsius testatori ita quod post obitum dicte quondam matris sue dictus Symoninus et dictus testator non diviserunt dictas possessiones nec aliud habuerit dictus Symoninus ex redditibus ipsarum et ipse testator modicum dicit se habuisse quia Franciscus Calvo de Piovera qui est advunculus suus et qui fecit ipsum laborare est debitor ut dicit in infra in secundo loco et ideo dicit se debere dicto Symonino occasione predicta florenos viginti sive libras viginti-quinque Ianue.

Item domino Rufino de Grossis de Viqueria filio Micheli pro quibusdam denariis quos ipse debebat recipere a Comuni Ianue quia fuerat Iudex Maleficiorum quos denarios ipse testator dicit se exigisse pro ipso florenos viginti seu libras XXV Ianuinorum aliqua lintheamina toaglias que omnia dicit esse in domo Magistri Veroni de Casali regentis scholas in vico Clape Olei que omnia sunt in uno banchali novo quam alia duo banchalia existentia in eadem domo scilicet in scolis predicti Magistri Veroni super scannis ubi sedent scolares et ipsum bancharetum parvum dicit quod eidem testatori concessit Cristina mater Oliverii.

Item in isto secundo loco dicit se recipere debere a Francisco Calvo de Piovera avunculo suo florenos quindecim et sol. XXVIII Imperialium quos denarios dicit quod debet pro redditibus terrarum suprascriptarum comunium inter ipsum testatorem et dictum Simoninum Iardum de Viqueria fratrem suum supradictum et in quo debito dicit quod non denotat redditum anni presentis qui potest esse circa floreni sex.

Item a Thoma Ritio florentino fratre Ambrosii florentini commorante in vico illorum de Finamore ut opinatur ipse testator florenos octo quos habuit super banco Antonii de Nairono circa annum de MCCCLXXXIII sicut dicit stare Araonus Bibia et Bartholinus de Nigro.

Item a Francisco Campanario florenos duos et pro pignore habet tres anulos qui sunt in banchali suo novo quod est in domo predicti magistri Veroni et de quibus supra mentionem fecit.

Item a Margarita suprascripta sclava olim dicti domini Blanchaleonis de Grimaldis florenum unum et pro pignore dicit habere unum banchale quatuor pedum sicut scit Christina predicta.

Item a Magistro Petro de Levanto magistro scholarum olim et semel etiam Rectore collegii Magistrorum florenos quatuordecim sed vult ipsos esse nisi duodecim sicut dicit quod scit Magister Franciscus de Trevixio versus quem ipse testator fuit fideiussor pro dicto Magistro Petro et pro pignore habet ipse testator suam togam nigram desfodratam et aliquos libros super nominatos.

Item a me Oberto Folietta notario Valerium suum Maximum in papirru valoris bene quatuor florenorum quem ipse habuit a Petro de Valetari sive a Dominico de Finario notario et quem Valerium dimisit et legavit mihi Oberto notario infrascripto pro solutione presentis testamenti et pro extrahendo illud in cartis post obitum suum.

Item in isto tertio loco dicit se habere bona infrascripta et de ipsis fieri ut infra.

Primo dicit habere in domi dicti Magistri Veroni tria banchalia in scolis suis super scannis dictarum scholarum quorum banchalium in parvo sunt res domini Rufini predicti de Grossis ut supra dixit. In aliis vero duobus sunt predictae res predicti Magistri Petri de Levanto quas voluit sibi dari si dederit florenos duodecim de quibus est sibi debitor ut supra.

Item dicit quod in dictis banchalibus est una zona sive corrigia supradicta cum coralibus supranominatis quam corrigiam cum coralibus et florenos duodecim qui habeantur a Magistro Petro predicto sive vendantur tot alie res de dictis banchalibus quod habeantur ipsi floreni duodecim voluit et legavit dari predictae Cataline filie Guillelmi Barberii de Spigno olim habitatori ad portam Sancti Andree.

Item voluit quod omnes alie res que sunt in dictis banchalibus et etiam ille que sunt in domo habitationis ipsius videlicet in mediano Andree de Grimaldis vendantur et solvantur debitoribus supradictis. Si autem superessent alii qui denarii solutis debitoribus supradictis, tunc et eo casu voluit medietatem distribui pauperibus, aliam medietatem voluit mitti Francisco Calvo supradicto cui Francisco legavit partem eidem testatori contingentem de redditibus anni presentis et etiam de florenis XV et s. XXVIII supranominatis.

Item voluit quod fiat divisio terrarum supradictarum comunium existentium inter ipsum et dictum testatorem et dictum Symoninum secundum formam testamenti quondam matris sue scripti manu Antonii de Gobis de Viqueria ut supra et de medietate tangente eundem testatorem seu ad ipsum spectante de dictis possessionibus voluit dotari Petrinam filiam suam parvam que nutritur prope Cremolinum in Gormardo sicut scit Magister Thomas de Viterbio seu de Roma et dictam filiam suam voluit mitti ad dictum locum Piovere per Laurentium Meladium et predictum Magistrum Tomam et ibi nutriri sed si contingeret dictam filiam suam ante nubilem etatem decedere tunc dicta pars et medietas remaneat dicto Francisco Calvo et de alia dimidia bene fiat pauperibus.

Reliquorum vero bonorum suorum mobilium et immobilium jurium et actionum sibi quorumcumque et qualitercumque spectantium sibi heredem instituit et esse voluit dictam Petrinam filiam suam cui voluit esse tutorem et curatorem Franciscum Calvum. Fideicommissarios et executores presentis sui testamenti et contentorum in eo esse voluit dominum Obertum Spinulam et Antinium Panizarium notarium et utrumque eorum in solidum quibus et utriusque eorum in solidum dictus testator dedit omnimodam potestatem et bailliam exequendi predicta et contenta in presenti testamento omniaque alia faciendi circa executionem presentis testamenti et contentorum in eo que ipse testator facere posset si viveret ponens ipsos et utrumque eorum in solidum quoad exequendum predicta omnia ac etiam dependentia et connexa a predictis a quolibet predictorum loco ipsius testatoris.

Decenum vero legatorum suorum legavit operi portus et moduli Comunis Ianue juxta formam venditionis introitus dicti deceni. (1).

Et unum seu dimidium pro centenario introitui defunctorum secundum formam venditionis dicti introitus (2).

Et hec est sua ultima voluntas et suum ultimum testamentum que et quod valere vult more testamenti et ultime voluntatis et si iure testamenti non valeret valeat saltem iure codicilorum et cuiuscumque alterius ultime voluntatis prout melius valere potest cassans, irritans et annullans quecumque testamenta et ultimas voluntates per ipsum hactenus condita et conditas presenti suo testamento in suo robore permansuro.

(1) e (2) — Su queste due tasse di successione genovesi, cfr. SIEVEKING, *Studio sulle finanze genovesi nel medio evo*. Atti Sod. Lig. St. Patr., vol. XXXV, parte I, pag. 157.

Actum Ianue in palatio novo Communis inter stantiam banci potestacie Vulturi. Anno dominice nativitatis MCCCLXXXVII indictione quinta secundum Ianue cursum die nona octubris circa vespervas presentibus Dominico de Ponte, Antonio de Cavallino, Georgio de Ponte cultelleriis in Campo fabrorum, Petro de Valetari quondam Simonis, Antonio de Monasterio quondam Thome, Iohanne de Ansaldo filio Selvaggi et Nicolao de Clavaro formagiario in contrata Sancti Georgii civibus Ianuensibus testibus notis ad premissa vocatis et per dictum testatorem rogatis.

Nota quod decessit die XIII huius mensis et sepultus in Sancto Laurentio et solvi super banco Cosme Lomellini Matteo de Clavaro bambaxario pro sepulturis predictas libras decem.

Ibidem, Notatio Oberto Foglietta, filza n. 6, doc.to 244.

V.

1398, 4 febbraio

in Genova

Inventario dei beni del quondam maestro Lodisio Calvo di Voghera.

In nomine domini amen. Franciscus Calvus tutor testamentarius Pomini filii et heredis testamentarii quondam magistri Lodisii Calvi de Vicheria confirmatus in tutela die XXXI januarii testamento manu Oberti Foliete notarii MCCCLXXXVII die VIII octobris...

Primo toagia (1) una; Item linteaminem unum (2); Item aliud linteamen; Item bursa una modici valoris; Item bancale (3) unum longum de una clavatura; Item liber unus qui incipit Felix qui posuit copertus de corio rubro; Item liber unus alius de annis et de etate dictatorum magistrorum militum et copertus de coreo albo et qui liber est lucho (4); Item loica et georgica vermili (5). Item travetum (6) in papiro (7); Boecii copertum de corio rubro; Item tofanie (8); due cum aliquibus rebus minutis Item toagia una magna; Item gona una foderata scoirolium (9) rubea; Item gona una alia panni viridi scuri; Item toagie due non lunge; Item Luchanus unus in papiro copertum de corio rubeo; Item Prisianus unus maior in carta; Item aliqua notabilia; Item Ovidium unum epistolarum in apaperu; Item poetria novella in carta; Item aliqui libri desquartenati tam in apapiru quam in carta; Item alius Luchanus in carta; Item liber Enrigeti in carta; Item liberetus unus Racionis; Item alia poetria novella in carta; Item salteria parva pro pueris; Item quaternus unus epistolarum Senece ad Lucilium; Item alii duo quaterni in carta cuius nomina ignorantur; Item alii quaterni in apapiru qui sunt questiones asinine; Item alii quaderni carte modici valoris; Item anuli tres legati in

(1) Tovaglia.

(2) *Linteamen*, lenzuolo

(3) *Bancale de una clavatura*, banco ad un piano, perchè *clavia* o capra, espressa per *clavatura*, hanno il significato di piano. Nella parlata genovese corrente *pancale* è il tappeto da tavola.

(4) Probabilmente è un derivato da *lucchià*, che vuol dire tentennare; quindi, libro squinternato, libro i cui fogli non sono tenuti dalla legatura e tentennano.

(5) Errore del notaio per Vergilii.

(6) *Tractatum*?

(7) *Papiro*, *apapiru*, *apaperu*, sono usati per indicare la pergamena agnellina in contrapposto a corio, che è cuoio.

(8) Voce genovese riferentesi a quei grandi vassoi in legno usati per mondare il riso e i legumi. La *basla* lombarda.

(9) Lo scoiattolo? si usava, difatti, anche la pelle di scoiattolo come pelliccia.

auro; Item mandilum (10) unum; Item coclearia (11) tria argenti; Item resta (12) una coraliorem; Item corrigium (13) unum rubeum cum aliquibus spangetis (14); Item sonia (15) una pro auricularibus recamata; Item bancale unum unius clavature; Item gona una viridis scuri foderata bocassini (16); Item liber tragediarum Senece in apaperu; Item aliqui quaterni in apaperu; Item chitarra una; Item Ovidium unum metamorfoseos; Item alius quaternus in quarta (16 bis); Item piferi de camara (17); Item sachetus unus in quo sunt birreta ed uvete (18); Item manutergia duo (19); Item goardanapum unum (20); Item capucium unum viridis; Item scaparona (21) duo vermiliun unum et aliud blavi (22); Item camixia una; Item scaparona quatuor tele; Item bo-colerium unum et cerveleria una (23); Item pansaronum unum (24); Item cul-tris una; Item straponta una (25); Item cossinum unum; Item copertoria duo; Item strapontinum unum (26); Item copertorium unum album sine foderatura; Item linteaminum paria duo trium tellarum; Item linteamen unum duarum telarum cum dimidia; Item manutergia tria; Item tria mocatoria cum tribus familiaris (27); Item toga una foderata de pena (28) alba; Item toga una miseli (29) foderata pene; Item toga una blavi; Item manteletum unum de feiree (30); Item duo paria caligarum. Item par unum caligarum rubearum solatarum; Item capucium unum rosee; Item capucium unum nigrum; Item capucium unum miseli; Item capucium unum blavi; Item duplodes due (31); Item torgetum unum (32); Item torcular unum; Item bancale unum; Item capsia una; Item capsia una talis qualis (33); Item dischus unus (34); Item discetus unus (35); Item banca una; Item scabel-lum unum; Item catreda una (36); Item capsiete due scolariorum; Item

(10) Fazzoletto.

(11) Tazze, o coppe o bicchieri.

(12) Collana: si usa anche per le collane di castagne, nocciuole, comunissime nelle feste popolari liguri.

(13) Caturino.

(14) Ganci.

(15) Per sona, copricapo con due falde che scendono sulle orecchie e le coprono.

(16) O mocassino, stoffa di uso generale nel medio evo.

(16 bis) Carta.

(17) Insieme con la chitarra questi piferi piccoli, o da camera, farebbero sospettare anche un insegnamento musicale, se non si tratta, forse, di strumenti destinati agli svaghi del maestro.

(18) Una specie di feltro di cotone o di lana che si metteva fra panno e fodera, perchè avessero tenuto caldo: il moderno ovatta.

(19) Asciugamani.

(20) Tovagliolo.

(21) Voce genovese, scampolo, ritaglio di stoffa.

(22) Azzurro, bleu.

(23) Gorgierina e cervelliera.

(24) Panciera.

(25) Materasso.

(26) Materassino per sofà.

(27) Smoccolatoi con tre lampade?

(28) Piuma o penna.

(29) Tessuto misto di lana o altra materia tessile.

(30) Ferraiolo?

(31) Più propriamente *duplodes*, cosciali in acciaio.

(32) Torchietto.

(33) *Talis qualis*, così così, in cattivo stato.

(34) Deaco.

(35) Deschetto.

(36) Sedia, o la cattedra del maestro.

vegeticulum unum (37); Item breviarium unum magnum Tome de Roma; Item spatella una (38); Item gladius unus pro mensa; Item lancea una que no est mea; Item arcus unus; Item tavonum (3) unum scolariorum; Item candelabrum unum; Item ramairolium unum magnum; Item lanterna una; Item iarra (40) una pro vino; Item alia iarra que non est mea; Item dolium (41) unum pro oleo; Item unus folis (42); Item marchetus unus (43); Item par unum tenagiarum; Item sacheta una pene; Item stagnarie due (44); Item bozellum unum vitrei (45); Item bancha scolariorum; Item par unum goantorum; Item verrina una parva (46); Item liber unus Luchani in apaperu; Item liber rationis mee in apaperu.

A.S.G., Not. Cristoforo Revellino, XIII, fol. 54.

VI.

Genova, 21 novembre, 1430.

Supplica del Collegio dei Maestri di Grammatica di Genova contro la concessione dell'esenzione dalle norme statutarie fatta a favore di Francesco della Torre, e decreto del Governo Genovese.

Collegii professorum gramatice

Coram vobis Reverendissimo domino Ducali Januensi Gubernatore necnon spectabili dominorum Antianorum Consilio. Exponitur pro parte collegii Magistrorum Gramatice Civitatis Janue quod ad eius notitiam pervenit quedam licentia concessa de anno preterito et mense Junii per Reverendissimam et Magnificam dominationem vestram Francisco de Thurre de Castronovo videlicet regendi posse scholas in civitate Janue absque ulla solutione fienda dicto collegio, aut alia solemnitate quacumque in similibus servari consueta. Que quidem licentia fuit et est cum omni debita reverentia preter formam capitulorum ipsius collegii. Quoniam capitulis precavetur quod cuiuscumque ad talem doctrinam cupientis accedere fiat primo per spatium dierum quindecim diligenter inquisito per rectorem collegii et socios de vita et fama moribus et virtute. 2° cum disputatione veniat ad sermonem. 3° sollempniter ad examen. In quibus actibus si sufficiens approbetur primo et antequam incipiat scholas regere. Teneatur ydonee cavere de libris XXV usque in centum arbitrio dominorum vicegubernatorum de non arripiendo fugam nec librorum furta faciundo. Insuper de avariis persolvendis, ac etiam dicto collegio et operi portus et moduli alia debite faciundo. Cumque evidenter appareat cetera cuiuslibet artis vilis et mechanicæ capitula firmiter observari, liberalem vero Grammaticam infringi et ceteris artibus derogare videtur cum reverentia ut preferturi in consuetudinem rationi. Et ideo quia liberales inter artes teneat Grammatica fundamentum quo amoto domus tota venerit [in] ruinam et nichil sine fundamento stabile neque bonum nec ceteræ liberales constastare possint sine illa et sic obtinet principatum supplicatur humiliter Reverentie et Magnifi-

(37) Botticella.

(38) *Spatella*, spada corta, pugnale.

(39) Panca.

(40) Giarra o giara, recipiente per vino o per olio.

(41) Botte.

(42) Per *folis*, specie di vaso.

(43) Non si può prendere la voce sull'accezione medioevale: qui probabilmente si tratta o di sigillo (*marca, marchetus*) o di un peso o di una bilancia.

(44) Stagnarie.

(45) Per *bozola*? Misura per liquidi.

(46) La comune verrina.

centie prelibatis uti dignentur liberum in libertate servari predictamque concessam licentiam taliter moderari quod tum forma capitulorum dicti Collegii non infracta is Franciscus de quo agitur remittatur secundum bonam et alias erga tales praticatam consuetudinem ad eosdem magistros dispensaturos in predictis benivole et opportune tum etiam quicumque alii si qui huiusmodi licentias attentare presumpserit repellantur, ita ut honesta et ordinata consuescant ambulare via.

MCCCCXXX^o die XXI^a novembris

Reverendissimus in Christo pater et dominus dominus B. mediolanensis Archiepiscopus ducalis Januensis Gubernator et spectabile consilium dominorum Antianorum in legitimo numero congregatum in quo interfuerunt infrascripti videlicet

Bartholomeus Jambonus prior;
dominus Barnabas de Goano legum doctor
Iacobus de Passano;
Petrus Italianus;
Franciscus Spinula de Luculo;
Nicolo Cataneus;
Iohannes de Vignali et
Andreolus de Francis Figonus.

Considerantes honori ac dignitati sue conducere ut statuta professoribus gramatice concessa et auctoritate eorum ratificata serventur nec contra ea nisi apparente utilitate publica aut alia ratione non levi quicquam attentetur, preterea animadvertentes licentiam concessam supranominato Francisco de Turri seu digna ratione seu gratuito data sit, consensu tamen et dispensatione ipsorum domini Gubernatoris et Consilii ratam esse nec posse salva dignitate ei contraveniri omni via iure modo et forma quibus melius fieri potest, ratificaverunt et rursus approbaverunt et valere ac servari mandaverunt omnia dicte artis statuta, ut que honorem civitatis et publicam utilitatem concernat, valida tamen et in sua virtute remanente licentia supradicti Francisci. Quem tamen voluerunt et declaraverunt debere parere rectoribus artis presenti ac futuris in omnibus licitis et honestis ita tamen sumptui a quo illum exemerunt non subiiciatur.

Archivio di Stato in Genova - Politicorum n. g. 1647, doc. n. 33.

GIACOMO GORRINI.